

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

№4 (2)

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026
APREL

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 - Texnika fanlari

08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, aprel.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afrovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Muhammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

BYUDJET SUBYEKTLARI ISHTIROKINI QISQARTIRISH ASOSIDA KREDIT RISKINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH.....	16
PhD. Mahmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
MINTAQA IQTISODIYOTI TARMOQLARINI KLASTERLASHTIRISH SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING EMPIRIK MODEL: STATISTIK VA EKONOMETRIK TAHLIL.....	25
Ollokulova Feruza Mansurovna, Abdurahmonov Abdulaziz Maxmudovich	
XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA PUL OQIMLARI AUDITINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI.....	30
Atamurodov Saidmurad Yaxyoyevich, Sindarova Aziza Musurmon qizi	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	42
Xasanov Sardor Xazratkulovich	
IQTISODIY O'SISH SIFATI VA UNI KO'RSATKICHLARINING KONSEPTUAL ASOSLARI.....	50
Axmedov Xasanjon Muxamadovich	
IQTISODIY O'SISH SIFATI VA UNI KO'RSATKICHLARINING KONSEPTUAL ASOSLARI.....	55
Axmedov Xasanjon Muxamadovich	
ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING KORXONALAR RENTABELLIGIGA TA'SIRI.....	60
Hayitov Jamshid Xolboyevich	
KREDITLASH MEXANIZMINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA UNING TARIXIY RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	65
Ortiqov Husan Usmonaliyevich	
DAVLAT SEKTORIDA ICHKI AUDIT FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH.....	70
Xamidova Zarifa Urol qizi	
ISTE'MOL NARXLARI INDEKSINI MODELLASHTIRISH VA PROGNOZLASHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	74
Ismailova Shaxnoza Uktamovna	
XIZMATLAR SEKTORI RIVOJLANISHINING KAMBAG'ALLIKKA TA'SIRINI BAHOLASH METODOLOGIYASI VA KO'RSATKICHLAR TIZIMI.....	77
Dawletmuratov Adilbay Mirzaboyevich	
BIZNES JARAYONLARINI MONITORING QILISH TIZIMINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI.....	84
Dadajonova Madina Ravshan qizi	
ISTE'MOL NARXLARI INDEKSINI MODELLASHTIRISH VA PROGNOZLASHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	89
Ismailova Shaxnoza Uktamovna	
MINTAQA IQTISODIYOTI TARMOQLARINI KLASTERLASHTIRISH SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING EMPIRIK MODEL: STATISTIK VA EKONOMETRIK TAHLIL.....	94
Ollokulova Feruza Mansurovna, Abdurahmonov Abdulaziz	
ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING KORXONALAR RENTABELLIGIGA TA'SIRI.....	100
Hayitov Jamshid Xolboyevich	
IMPROVING THE EFFICIENCY OF BANKS' GREEN FINANCING IN UZBEKISTAN AND KAZAKHSTAN.....	105
Maxmudov Rahimjon	
MAHALLIY BUDJETLAR MUSTAQILLIGINI TAKOMILLASHTIRISH VA YANADA OSHIRISH.....	109
Abduraxmonova Gulmira	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MOLIVAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR.....	114
Teshabayev Dilmurod Boxodir o'g'li	

FARG 'ONA VILOYATINING INNOVATSION RIVOJLANISHI.....	120
Tuychieva Odina Nabiyevena	
INDICATORS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE "GREEN" ECONOMY.....	131
Mirzaev Kulmamat Djanzakovich	
KREDITLASH MEXANIZMINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA UNING TARIXIY RIVOJLANISH BOSQICH LARI.....	140
Ortiqov Husan Usmonaliyevich	
KORPORATIV BOSHQARUVNING XALQARO TAJRIBASI VA UNING QIYOSIY TAHLILI.....	144
Shakirova Gulbaxor Sharipdjanovna	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	149
Xasanov Sardor Xazratkulovich	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNING INSTITUSIONAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING XORIJ DAVLATLAR TAJRIBASI.....	156
Odinayev Ravzatullo Asatulloevich	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING MOLIVAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	161
Karimov Alibek Valievich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA FRANCHAYZING TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA PLATFORMA MODELLARI VA ULARNING SAMARADORLIGINI BAHOLASH.....	167
Xodjaye Anvar Rasulovich, Nasimov Dilshodbek Hotam o'g'li	
"O'ZBEKISTON GTL" MAHSULOTLARINING FIZIK-KIMYOVIY XOSSALARI VA ULARNI KOMPOUDIRLASH ASOSIDA EKOLOGIK TOZA YOQILG'ILAR OLIISH ISTIQBOLLARI.....	173
Ro'ziyev Aliakbar, Hayitov Ruslan, Mavlonov Shohrux	
HUDUDIY MEHNAT BANDLIGINI TA'MINLASHDA AVTOSERVIS KORXONALARINING ROLI.....	179
Marqayev Xurshid Aliqulovich	
ASOSIY VOSITALAR AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	183
Zaripova Sayohat Zafarovna	
XIZMATLAR SOHASINI BOSHQARISHDAGI MUAMMOLAR VA YECHIMLAR: AGROTURIZM VA RAQAMLI XIZMATLAR ASOSIDA TAHLIL (ANDIJON VILOYATI MISOLIDA).....	188
Oktamjonova Gulira'no Ikromjon qizi	
BUXORO VILOYATI UY XO'JALIKLARI HAYOT SIFATI VA IJTIMOIIY-IQTISODIY AHVOLI: SO'ROVNOMA NATIJALARI TAHLILI.....	192
Nizomov Asliddin, Musulmonova Shahlo, Izzatullayeva Ma'mura	
DIRECTIONS FOR TOURISM DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN BASED ON DIGITAL TECHNOLOGIES..	199
Mirzaev Kulmamat Djanzakovich	
QORA METALLURGIYA SANOATI VA ULARNING ISHLATILISHI.....	203
Sarimsakov Alisher Ubaydullaevich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA AHOLI BANDLIGINING IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI.....	209
Yusupov Farhod Adamboyevich	
TASVIRLARDAN YO'L BELGILARINI TANIB OLIISH ALGORITMLARI VA DASTURIY VOSITASINI ISHLAB CHIQISH.....	214
Toyirov Akbar Xasanovich, Yuldoshov Abdurahmon Baxtiyorovich	
OLIIY TA'LIMNI MOLIVALASHTIRISHNING ILG'OR XORIJIY TAJRIBASI: SINGAPUR MISOLIDA.....	218
Kurbanov Baxodir Negmatullayevich	

MA'LUMOTLARGA ASOSLANGAN TURIZM BOSHQARUVI: O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARI.....	222
Ashurova Shaxnoza Almasovna	
DAVLAT XARIDLARI BO'YICHA BYUDJET MABLAG'LARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI ICHKI AUDITNING ANALITIK KO'RSATKICHLARI ASOSIDA BAHOLASH.....	226
Meliboyev Askar Eshmuratovich	
ГЛИНИСТЫЕ СЛАНЦЫ ЦЕНТРАЛЬНОГО И ЮЖНОГО УЗБЕКИСТАНА КАК СЫРЬЕВАЯ СМЕСЬ ДЛЯ ПРОИЗВОДСТВА ПОРТЛАНДЦЕМЕНТА.....	231
Карабаев А.М., Абдуллаева Д.Ф., Абдуллаев У.Х. Андакулова Н.Н.	
ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА НА ПРОМЫШЛЕННОМ ПРЕДПРИЯТИИ.....	237
Садиков Жaxonгир Носирджанович, Даулетмуратова Дилбар Калмуқанмед кизи	
РАЗРАБОТКА МЕХАТРОННОГО МОДУЛЯ ДЛЯ ВЫРАВНИВАНИЯ ПОВЕРХНОСТИ МЕТАЛЛА ПОСЛЕ ЗАЛИВКИ.....	243
Мирджуроев Сарвар Алишер угли	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDA YASHIRIN IQTISODIYOTNING TA'SIRI ..	246
Isoqov Zafarjon Zokirjonovich	
AGROKLASTERLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING EKONOMETRIK MODELLARI	250
O'rinboev Ulug'bek Otabekovich	
ИССЛЕДОВАНИЕ ПОРИСТОЙ СТРУКТУРЫ И ВЛАГОПОГЛОЩАЮЩИХ СВОЙСТВ КОМПОЗИТНОГО ВЯЖУЩЕГО	259
Тургунбаев Уринбек, Шарипова Дилафруз, Худойбердиев Жамшид	
ИССЛЕДОВАНИЕ НАПРЯЖЕННО-ДЕФОРМИРОВАННОГО СОСТОЯНИЯ ЯЧЕЙКИ СВЕТОПРОЗРАЧНОГО ОГРАЖДЕНИЯ ПРИ ВОЗДЕЙСТВИИ ЛОКАЛЬНОЙ СЕЙСМИЧЕСКОЙ НАГРУЗКИ.....	265
Давронов Олимбек, Туляганов Азиз	
PAHTA-TO'QIMACHILIK KLASTERLARNING EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	271
Mamasoliyev G'ayratbek Maxamadyusupovich	
RAQAMLI IQTISODIYOTNING TURIZMDA MOHIYATI VA AHAMIYATI.....	276
Abdullayeva Zulfiya Izzatovna	
MINTAQAVIY SANOAT KORXONALARINING BIZNES JARAYONLARINI TAHLIL QILISH VA BAHOLASHNING ZAMONAVIY USULLARI (BPM, LEAN VA SIX SIGMA YONDASHUVLARI MISOLIDA) ..	279
Azimova Maxfuza Rashidovna	
QURILISH SANOATI KORXONALARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA ULARNI EKOLOGIK BOSHQARISH TAMOIYILLARI	284
Xolov Xamza Tojiddinovich	
O'ZBEKISTONDA AHOLINI QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI BILAN TA'MINLASHNING IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH: EKONOMETRIK TAHLIL VA PROGNOZLASH	292
Matjonov Bekjon Ravshonbekovich, Ibragimova Nodira Kadamovna	
A THEORETICAL MODEL LINKING GENDER EQUALITY AND MANAGEMENT EFFICIENCY.....	297
Ochilova Intizor Sadikovna	
QIMMATLI QOG'OZLAR PORTFELIDAN KUTILAYOTGAN DAROMADGA TA'SIR QILUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODEL ORQALI BAHOLASH.....	303
Sindarov Fazliddin Kaxramonovich	
MAMLAKAT KIMYO SANOATIDAGI KORXONALAR FAOLIYATIDA RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH JARAYONI VA ULARNING TAHLILI.....	312
Odilova Malika Abdushukur qizi	

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI ISHLAB CHIQRISH SANOATIGA JORIY ETISH	317
Abdivoyitova Sarvinoz Abduxayit qizi, Maxmudov Abrorxon Axmadxonovich	
NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA BOSHQARUV HISOB TIZIMINI TASHKIL ETISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI	321
Xojiboyev Muxiddin Shodimuxamedovich	
TIJORAT BANKLARINING INVESTITSION FAOLIGINI OSHIRISHNING HOZIRGI HOLATI TAHLILI.....	326
Dagarov Bekzod Muzaffar o'g'li	
O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA RAQOBAT MUHITINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI VA TENDENSIYALARI.....	332
Qulmetov Mansurbek Ro'zmatovich	
USING ENGINEERING MODELS TO MEASURE SME RISKS IN UZBEKISTAN.....	340
Djumabayeva Dilobar Asatillayevna	
BANK FAOLIYATIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING ASOSIY MASALALARI.....	347
Yusufov Javohirtshoh Ozod o'g'li, Xolmirzayev Elbek Baxtiyorovich	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR JARAYONIDA TALABALARNING IJODKORLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH.....	353
Meyliyeva Shoxista Rustamovna	
ИНТЕГРАЛЬНАЯ ОЦЕНКА УСТОЙЧИВОГО ЦИФРОВОГО РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА И ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТУРИСТСКОГО ПОТЕНЦИАЛА БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ	358
Усманова Азиза Баходировна	
O'ZBEKISTONDA ELEKTR YORITISH MAHSULOTLARI BOZORINI INNOVATSION LOKALIZATSIYA ASOSIDA RIVOJLANTIRISH: DINAMIKA, TAHLIL VA PROGNOZ	363
Jurayev Murotjon Sotivoldiyevich	
HUUDUDLAR RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH VA REYTINGLASH.....	371
Kosimov Bobir Abdigafarovich	
BALAND BINOLAR FASADLARINI PARDOZLASH TEXNOLOGIYALARINI EKSPLUATATSION ISHONCHLILIK VA XIZMAT MUDDATINI UZAYTIRISH ASOSIDA OPTIMALLASHTIRISH.....	376
Amirov Shavkat Rahmatullayevich	
ОСНОВЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНОЙ ЛОГИСТИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	383
Мурадов Алишер Курбанбаевич	
ФОРМИРОВАНИЕ БИЗНЕС-ПАРАДИГМЫ АГРОТУРИЗМА КАК УСЛОВИЕ ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	390
Усманова Диляфруз Каршиевна	
WAYS TO IMPROVE THE REGIONAL STRUCTURE OF THE INDUSTRY OF NAVAI REGION	396
Uralov Eliboy Omonovich	
JISMONIY SHAXSLARNING MOL-MULK SOLIG'INI TAKOMILLASHTIRISHDA SAMARALI XORIJIY TAJRIBA	400
Safarova Shahzoda	
НАЛОГОВОЕ СТИМУЛИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И ПРАКТИКА УЗБЕКИСТАНА.....	405
Рафиева Зарина Хусановна	
INDUSTRY 4.0 SHAROITIDA SANOAT KORXONALARIDA INSON RESURSLARINI BOSHQARISHNING ILMIY-AMALIY MASALALARI.....	410
Djuraeva Guzal Shavkatovna	

SUG'URTA TASHKILOTLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR.....	414
Xalikulova Shirin Utkir qizi	
TIJORAT BANKLARIDA AKTIVLAR SIFATINI OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....	418
Ruziyev Baxtiyor Salimboyevich	
ВЗАИМОСВЯЗЬ УРОВНЯ РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СЛОВАРЯ И ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....	425
Рихсибоева Нигора Низомиддин кизи, Тоймухамедова Дилобар Хуснитдиновна	
TURIZM KORXONALARIDA INTEGRATSIYALASHGAN MARKETING KOMMUNIKATSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI.....	434
Sobirjonov Asrorbek Sobitjon o'g'li	
KAM SUV TALABCHAN SEMENT OLISH UCHUN RATSIONAL TARKIBNI TADQIQ QILISH.....	440
X.V. Yusupov, Babayev Sultonbek Sunnat o'g'li	
ENHANCING THE EFFICIENCY OF ISLAMIC FINANCING MECHANISMS IN EMERGING ECONOMIES: EVIDENCE FROM MURABAHA-BASED INSTRUMENTS AND PUBLIC-PRIVATE INVESTMENT MODELS.....	445
Nazarov Nodirjon Namoz o'g'li	
TURIZM XIZMATLAR BOZORIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISH OMILLARI.....	453
Ibragimov Husen Ismailovich	
STUDIES ON OBTAINING AZOSUPERPHOSPHATE BY TREATING HIGH-CARBONATE, LOW-GRADE CENTRAL KYZYLKUM PHOSPHORITES WITH VARIOUS DOSAGES OF AMMONIUM SULFATE AND SULFURIC ACID.....	457
Saidov Hakimboy O'rinboyevich	
HUDUDIY SANOAT ISHLAB CHIQARISHNI INNOVATSION RIVOJLANTIRISH OMILLARI.....	463
Avliyaqulov Xudoyberdi, Ollokulova Feruza Mansurovna	
NAVOIY VILOYATI SANOATI RIVOJLANISHINI BANDLIK VA INVESTITSIYA OQIMLARI ASOSIDA MODELLASHTIRISH.....	466
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
TURIZM KORXONALARIDA INTEGRATSIYALASHGAN MARKETING KOMMUNIKATSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI.....	474
Sobirjonov Asrorbek Sobitjon o'g'li	
YER VA SUV RESURSLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING IQTISODIY MEKANIZMLARI VA INTEGRAL KO'RSATKICHLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	480
Rustamov Umidjon Xayitboyevich	
AGROKLASTERLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING EKONOMETRIK MODELLARI.....	485
O'rinboyev Ulug'bek Otabekovich	
TRANSPORT-LOGISTIKA TIZIMLARIDA XARAJATLARNI KAMAYTIRISH VA SAMARADORLIKNI OSHIRISHNING ZAMONAVIY YO'LLARI.....	494
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li, Saydullayeva Dilnoza Komil qizi	
BENTONIT YORDAMIDA ISHLATILGAN TURBINA MOYLARINI TOZALASH ASOSIDA BAZAVIY MOY OLISH IMKONIYATLARI.....	502
Salomatov Behruz To'ymurodovich, Panoyev Nodir Shavkatovich, Safarov Jasur Alijon o'g'li	
INNOVATSION BOSHQARUV TIZIMLARIDA QAROR QABUL QILISH VA KOMMUNIKATSIYA SAMARADORLIGI.....	506
Sotvoldiyeva Xurliqo G'ayratjon qizi	

CHEMICAL-MINERALOGICAL CHARACTERIZATION AND DRY BENEFICIATION TECHNOLOGY OF FELDSPAR FROM THE SULTAN UVAYS DEPOSIT	512
Buranova Dinara Baxtiyarovna	
TRANSPORT LOGISTIKASIDA AVTOMOBIL TRANSPORTI ORQALI YUK TASHISH JARAYONIDAGI TAVAKKALCHILIKLARNI SUG'URTALASHNING IQTISODIY AHAMIYATI.....	520
Jabborov Islom Xusan o'g'li	
MAGNIT O'ZAGI ELLIPS SHAKLIDAGI TRANSFORMATORLARDA MEXANIK ZO'RIQISH VA ISROFLARNI KAMAYTIRISH HAMDA TEXNIK-IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH MAQSADIDA ELLIPS KESIMNING OPTIMAL PARAMETRLARINI TANLASH.....	524
Bekishev Allabergen Yergashevich, Yakubova Dilfuza Kuanishovna, Saidova Nozima Akkulovna	
ОТ ДЕКЛАРАЦИЙ К ДЕЙСТВИЮ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ БАРЬЕРЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	531
Салахутдинова Юлдуз Голибовна	
ISSIQLIK ELEKTR STANSIYALARI ISHINI SUN'IY INTELLEKT ORQALI BASHORAT QILISH VA YAXSHILASH.....	536
Axmadjonov Ixtiyorjon Rovshanjon o'g'li, Umurzakova Dilnoza Maxamadjanovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INI QAYTARISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH: RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI ASOSIDA O'ZBEKISTON UCHUN RISKGA ASOSLANGAN MODEL	542
Tuxliyev Bozor Karimovich, Dusiyarov Sherzod Xolmuratovich	
O'ZBEKISTONDA AGROFOTOVOLTAIKA: ILMIY-AMALIY RIVOJLANISH, PILOT LOYIHALAR VALIDATSIYASI VA ME'YORIY-HUQUQIY ISTIQBOLLAR	552
Shog'o'chqorov Sanjar Qodir o'g'li	
MINTAQAVIY INFRATUZILMANING IJTIMOYIY TABAQALASHUVGA TA'SIRINI BAHOLASHNING NAZARIY ASOSLARI	563
Babjanova Dilfuza Abdurasulovna	
SANOAT KORXONALARIDA KLASTERLASHUV JARAYONLARINI BOSHQARISHDA RAQAMLI PLATFORMALARNING AHAMIYATI	568
Xusanova Malohat Mingnorovna	
ПРИМЕНЕНИЕ АЛГОРИТМИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ФИНАНСОВОМ УЧЁТЕ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАТРАТ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ НЕФТЕГАЗОПЕРЕРАБОТКИ.....	574
Икрамова Хилола Ровшан кизи	
SANOAT KORXONALARINI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISH.....	583
Nurova Farog'at Salohiddin qizi	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA XARAJATLAR SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA AUTSORSING VA AUTSTAFFINGDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	590
Fayzullayev Nurulla Baxromovich	
TIJORAT BANKLARIDA YASHIL DEPOZITLAR VA YASHIL KREDITLAR HAJMINI OSHIRISH YO'LLARI .	596
Berdiyev Akram O'ktamovich	
AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHNING NAZARIY ASOSLARI	601
Sherkulova Nodirabegim Baxordin qizi	
DAVLATNING IJTIMOYIY SOHA MUASSASALARI MOLIVAVIY RESURSLARINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH	608
Hasanov To'liqin Axmatovich	

RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA INSON RESURSLARINI BOSHQARISH MARKAZLARINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	616
Urazov Sadulla Shodiyevich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TASHQI SAVDOSINING HOZIRGI HOLATI VA RIVOJLANISH YO'NALISHLARI	621
Turayev Abduvoxid Kuldashevich	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ORQALI INDIVIDUAL SPORTCHILARNI TAYYORLASH TIZIMI BOSHQARUVI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	625
Junaydullaev Mels Asliddin o'g'li	
ECONOMIC SOLUTIONS OF THE COLLECTOR SYSTEM FOR THE EFFECTIVE USE OF THE UNDERGROUND ENVIRONMENT IN URBAN PLANNING.....	630
Usmonov Quvvat Turdievich, Orazbayeva Nazokat Maksetovna, Usmonova Madina Quvvat qizi	
SUN'IY INTELLEKT VA MASHINALI O'RGANISH TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA KORXONALAR MOLIYAVIY HOLATINI HUDUDLAR VA TARMOQLAR KESIMIDA TAHLIL QILISH.....	635
Muxamadjonova Durdona Adashboy qizi	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA DAVLAT BYUDJETI DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDA SOLIQLARNING ROLI	642
P.SH. Usmonov	
ASINXRON MOTORLARDAGI TASHQI SOCHILMA MAGNIT MAYDONINI O'LCHASH ORQALI DIAGNOSTIKA QILISH.....	646
Pirmatov Nurali, Bekishev Allabergen, Kurbonov Najmiddin, Jalilov Akobir	

ASINXRON MOTORLARDAGI TASHQI SOCHILMA MAGNIT MAYDONINI O'LGHASH ORQALI DIAGNOSTIKA QILISH

Pirmatov Nurali Berdiyarovich

Toshkent davlat texnika universiteti

Elektr mashinalari va yuritmalari muhandisligi kafedrası professori

E-mail: npirmatov@mail.ru

ORCID: [0000-0001-5212-2593](https://orcid.org/0000-0001-5212-2593)

Bekishev Allabergen Yergashevich

Toshkent davlat texnika universiteti

Elektr mashinalari va yuritmalari muhandisligi kafedrası dotsenti, PhD.

E-mail: allabergenbekisev@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3019-2050](https://orcid.org/0000-0003-3019-2050)

Kurbonov Najmiddin Abduxamidovich

Qarshi davlat texnika universiteti

Elektr ta'minoti va intellektual energetik tizimlar kafedrası dotsenti, PhD.

E-mail: Elmeh1212@mail.ru

ORCID: [0000-0003-4152-4006](https://orcid.org/0000-0003-4152-4006)

Jalilov Akobir Abror o'g'li

Qarshi davlat texnika universiteti magistranti

Annotatsiya. Ushbu ishda asinxron motorlarning texnik holatini baholash uchun tashqi sochilma magnit maydonni o'lchashga asoslangan zamonaviy diagnostika usuli tadqiq etilgan. Magnit maydonning matematik modeli Maxwell tenglamalari asosida shakllantirilgan bo'lib, tashqi maydon parametrlarining motor ish rejimi va ehtimoliy nosozliklarga bog'liqligi tahlil qilingan. Shuningdek, magnit maydon signallarini o'lchash usullari, jumladan Hall sensorlardan foydalanish xususiyatlari ko'rib chiqilgan hamda signalni qayta ishlashda Fast Fourier Transform (FFT) asosidagi spektral tahlil algoritmlari qo'llanilgan. Tadqiqot natijalari tashqi sochilma magnit maydonni tahlil qilish usuli yuqori sezgirlikka ega ekanini hamda asinxron motorlardagi rotor, stator va podshipnikka oid nosozliklarni erta bosqichda aniqlash imkonini berishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: asinxron motor, tashqi sochilma magnit maydon, diagnostika, spektral tahlil, Hall sensor, monitoring, nosozliklarni aniqlash.

Аннотация. В данной работе исследован современный метод диагностики технического состояния асинхронных двигателей, основанный на измерении внешнего рассеянного магнитного поля. Математическая модель магнитного поля сформирована на основе Maxwell equations, а также проанализирована зависимость параметров внешнего поля от режима работы двигателя и возможных неисправностей. Рассмотрены методы измерения сигналов магнитного поля, в том числе особенности использования датчиков Холла, а также алгоритмы спектрального анализа на основе Fast Fourier Transform (FFT). Результаты исследования показывают, что метод анализа внешнего рассеянного магнитного поля обладает высокой чувствительностью и позволяет выявлять неисправности ротора, статора и подшипников асинхронных двигателей на ранних стадиях.

Ключевые слова: асинхронный двигатель, внешнее рассеянное магнитное поле, диагностика, спектральный анализ, датчик Холла, мониторинг, выявление неисправностей.

Annotation. This study investigates a modern diagnostic method for assessing the technical condition of induction motors based on measuring the external stray magnetic field. The mathematical model of the magnetic field is developed based on Maxwell's equations, and the dependence of external field parameters on the motor operating modes and potential faults is analyzed. Methods for measuring magnetic field signals, including the use of Hall sensors, are considered, and spectral analysis algorithms based on the Fast Fourier Transform (FFT) are applied for signal processing. The results

demonstrate that the external stray magnetic field analysis method has high sensitivity and enables early detection of rotor, stator, and bearing faults in induction motors.

Keywords: induction motor, external stray magnetic field, diagnostics, spectral analysis, Hall sensor, monitoring, fault detection.

KIRISH

Bugungi kunda sanoatda asinxron motorlardan keng foydalanilishi ularning ishonchligi va uzluksiz ishlashini ta'minlash masalasini dolzarb qilib qo'yimoqda. Elektr yuritmalarning katta qismi aynan asinxron motorlar asosida ishlashi sababli, ularda yuzaga keladigan nosozliklar ishlab chiqarish jarayonlarining to'xtashiga, iqtisodiy yo'qotishlarga hamda energiya samaradorligining pasayishiga olib kelishi mumkin.

An'anaviy diagnostika usullari, jumladan, tok va vibratsiya tahlili, ko'p hollarda nosozliklarni faqat rivojlangan bosqichda aniqlaydi. Ayniqsa, rotor panjarasidagi kichik uzilishlar, izolyatsiyaning boshlang'ich buzilishi yoki magnit asimmetriyalarni erta bosqichda aniqlashda ularning samaradorligi cheklangan.

Shu nuqtai nazardan, asinxron motorlarda tashqi sochilma magnit maydonni o'lchashga asoslangan diagnostika usullari katta qiziqish uyg'otmoqda. Ushbu yondashuvning asosiy afzalligi — kontaktsiz o'lchash imkoniyati, motorni to'xtatmasdan monitoring qilish hamda yashirin defektlarni erta aniqlash imkoniyati bilan izohlanadi. Tashqi magnit maydon motordagi elektromagnit jarayonlarning to'g'ridan-to'g'ri indikator bo'lib, uning spektral xususiyatlari orqali turli nosozliklarni ishonchli diagnostika qilish mumkin.

So'nggi yillarda magnit maydon asosida diagnostika qilish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilayotgan bo'lsa-da, tashqi sochilma maydonni aniq o'lchash, tashqi shovqinlarni kamaytirish hamda signallarni samarali qayta ishlash masalalari yetarlicha hal etilmagan. Shuningdek, mavjud usullarning aksariyati yuqori aniqlikka ega bo'lsa-da, ularning hisoblash murakkabligi yoki amaliyotda qo'llash imkoniyatlari cheklangan.

Yuqoridagi holatlardan kelib chiqqan holda, asinxron motorlarda tashqi sochilma magnit maydonni o'lchash orqali diagnostika qilish usullarini takomillashtirish, yangi o'lchash qurilmalari va signalni qayta ishlash algoritmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Asinxron motorlar sanoatda eng ko'p ishlatiladigan elektr mashinalardan biri bo'lib, ularning ishonchligi ishlab chiqarish jarayonlarining barqarorligiga katta ta'sir ko'rsatadi. Motor nosozliklarini erta aniqlash uchun samarali diagnostika usullari talab etiladi [1].

An'anaviy usullar (tok va vibratsiya tahlili) ba'zan yashirin defektlarni aniqlay olmaydi. Shu sababli tashqi sochilma magnit maydon asosida diagnostika qilish dolzarb yo'nalishga aylanmoqda [2].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Asinxron motorlarning texnik holatini diagnostika qilish masalasi elektr mashinalar nazariyasi va sanoat monitoringi sohasida eng dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu sohadagi ilmiy tadqiqotlar motor nosozliklarini erta bosqichda aniqlash, ishonchlikni oshirish hamda profilaktik xizmat ko'rsatishni takomillashtirishga qaratilgan.

1. Asinxron motor modellashtirishning nazariy asoslari. Asinxron motorlarning elektromagnit jarayonlarini tahlil qilishda klassik manbalar muhim rol o'ynaydi. Analysis of Electric Machinery and Drive Systems asarida dq-koordinata tizimi asosida motorning dinamik modeli ishlab chiqilgan bo'lib, u elektr va magnit jarayonlarni birlashtirgan holda tahlil qilish imkonini beradi [1]. Electric Machinery kitobida asinxron motorning ekvivalent sxemasi hamda elektromagnit parametrlari asosida soddalashtirilgan modellar keltirilgan [2]. Ushbu ishlarda asosan ichki jarayonlar tahlil qilingan bo'lib, tashqi sochilma magnit maydon to'liq yoritilmagan.

2. Elektromagnit maydon nazariyasi va tashqi maydon tahlili. Asinxron motorda magnit maydonni aniq tavsiflash Maxwell tenglamalariga asoslanadi. Elements of Electromagnetics asarida elektromagnit maydonning fundamental qonunlari hamda vektor potensial usuli batafsil yoritilgan [3]. Analysis and Computation of Electric and Magnetic Field Problems manbasida esa tarqaluvchi va sochilma magnit maydonlarni hisoblashning murakkabligi ta'kidlangan [4]. Bu yo'nalishda asosiy cheklov — analitik yechimlarning qiyinligi va geometrik murakkabliklardir.

3. Sonli modellashtirish (FEM) usullari. So'nggi yillarda tashqi magnit maydonni tahlil qilishda chekli elementlar usuli (FEM) asosiy vosita sifatida qo'llanilmoqda. Finite Elements for Electrical Engineers va Finite Element Analysis of Electrical Machines ishlarida FEM usulining elektr mashinalarga tatbiqi batafsil ko'rsatilgan [5]. The Induction Machine Handbook asarida esa asinxron motorning real magnit maydonlari, jumladan tashqi sochilma maydonlar ham modellashtirilgan [6]. FEM usuli yuqori aniqlikka ega bo'lsa-da, uning hisoblash murakkabligi katta hisoblanadi.

4. Tashqi magnit maydon asosida diagnostika usullari. So'nggi yillarda tashqi sochilma magnit maydon

asosida diagnostika qilish usullari rivojlanmoqda. IEEE tadqiqotlarida ko'rsatilishicha, magnit maydon signallari motordagi ichki nosozliklarni aks ettiradi. Robert Amrhein va Philip Krein ishlarida 3D magnit ekvivalent sxemalar orqali motor holati tahlil qilingan [7]. Mohsen Tavana va Venkata Dinavahi tadqiqotlarida real vaqt rejimida ishlovchi magnit modellar ishlab chiqilgan [8]. Jean Le Besnerais va hammualliflar esa ko'p fizikali (multiphysics) modellar orqali elektromagnit, vibratsiya va issiqlik jarayonlarini birgalikda tahlil qilishni taklif etgan [9].

5. Sensorlar va o'lchash tizimlari. Tashqi magnit maydonni o'lchashda asosan Hall effektiga asoslangan sensorlar, magnitorezistiv sensorlar va induksion datchiklar qo'llaniladi. Hall sensorlarining afzalligi — yuqori sezgirlik va real vaqt rejimida o'lchash imkoniyatidir. Shu bilan birga, tashqi shovqinlar va muhit ta'siri signal sifatini pasaytiradi.

6. Zamonaviy AI va gibrid yondashuvlar. So'nggi yillarda tashqi magnit maydon diagnostikasida sun'iy intellekt usullari keng qo'llanilmoqda. Neyron tarmoqlar asosida nosozliklarni klassifikatsiya qilish va prognozlash usullari ishlab chiqilmoqda. Ushbu yondashuvlar FEM + AI gibrid modellarini shakllantirib, hisoblash tezligi va aniqlikni bir vaqtning o'zida oshirish imkonini beradi.

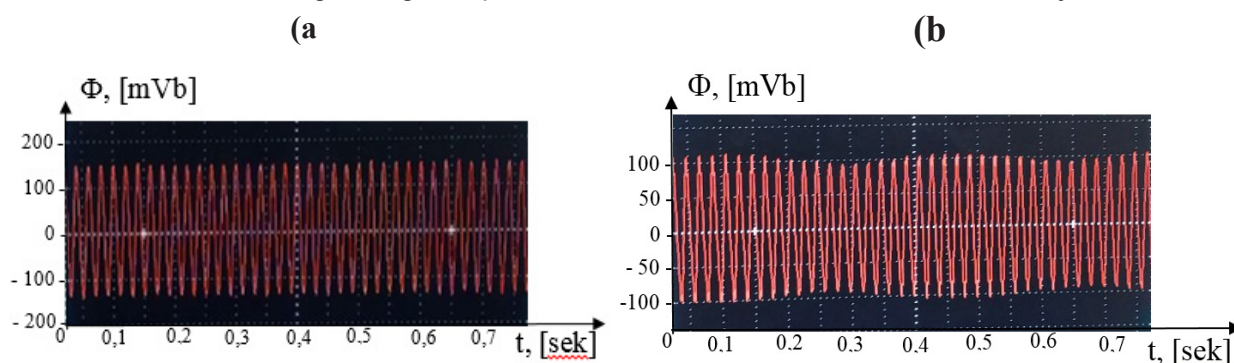
TADQIQOT METODOLOGIYASI

Asinxron motorlardagi tashqi sochilma magnit maydonlarni o'lchash qurilmasi yordamida quvvati 750 Vt bo'lgan motorning bitta fazasi uzilgan holatdagi diagnostika ishlari amalga oshirildi.

Bunda tashqi magnit maydon egri chiziqlarini olishda PeakTech 1265 Oscilloscope ossillografi qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

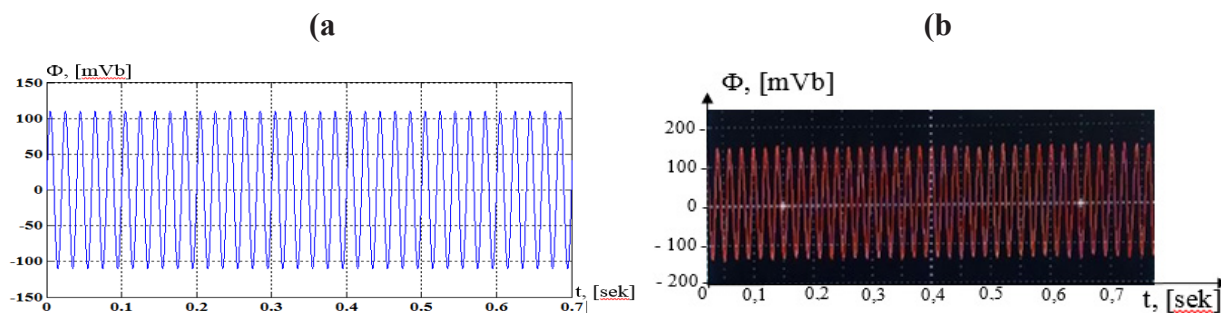
PeakTech 1265 ossillografining tashqi ko'rinishi 1-rasmda, texnik ko'rsatkichlari esa 1-jadvalda keltirilgan.

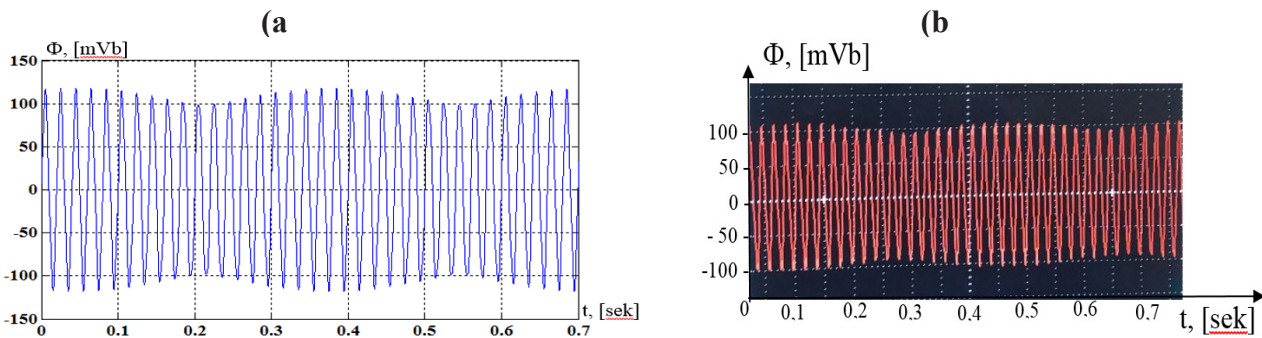
1-rasm. Soz holatdagi (a) va bitta faza uzilgan holatdagi (b) asinxron motorning tashqi sochilma magnit maydoni ossillogrammalari

Yuqoridagi 1-rasmga ko'ra, asinxron motorning tashqi sochilma natijaviy magnit maydoni sinusoidasining amplituda qiymati sezilarli darajada o'zgarib turadi. Bu esa asinxron motorda bitta faza yo'qolganligi haqida tashxis qo'yish imkonini beradi.

Quyida takomillashtirilgan matematik model asosida olingan hamda tadqiqot obyektida olingan 1-a rasmda keltirilgan tashqi sochilma magnit maydon ossillogrammalari taqqoslangan.

2-rasm. Normal holatda ishlayotgan asinxron motorning matematik modelda (a) va tadqiqot obyektida (b) olingan tashqi sochilma magnit maydoni ossillogrammalari

3-rasm. Bir faza uzilgan holatda ishlayotgan asinxron motorning matematik modelida (a) va tadqiqot obyektida (b) olingan tashqi sochilma magnit maydoni ossillogrammalari

Bir faza uzilgan holatda ishlayotgan asinxron motorning matematik modeli hamda tadqiqot obyektida olingan tashqi sochilma magnit maydoni ossillogrammalari taqqoslandi.

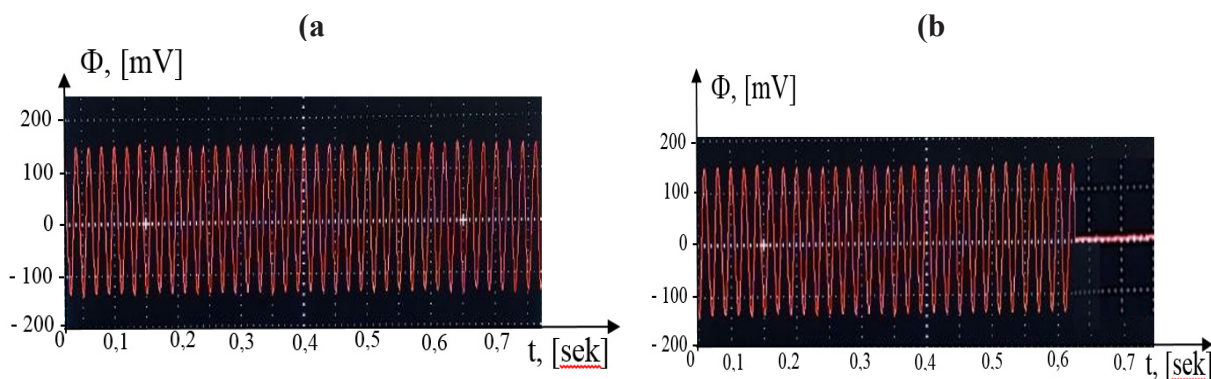
1-jadvalda keltirilgan taqqoslash natijalariga ko'ra, normal ish rejimi va bir faza uzilgan holatdagi ish rejimlarida matematik model hamda tadqiqot obyektida olingan tashqi sochilma magnit maydoni amplituda qiymatlari o'rtacha 6,85 % ga farqlanishini ko'rsatdi.

Bu esa matematik modelning adekvatligini asoslash imkonini beradi.

1-jadval

Bir faza uzilgan holatda ishlayotgan asinxron motorning matematik modeli va tadqiqot obyektida olingan havo oralig'ida magnit maydoni ossillogrammalari taqqoslash natijalari

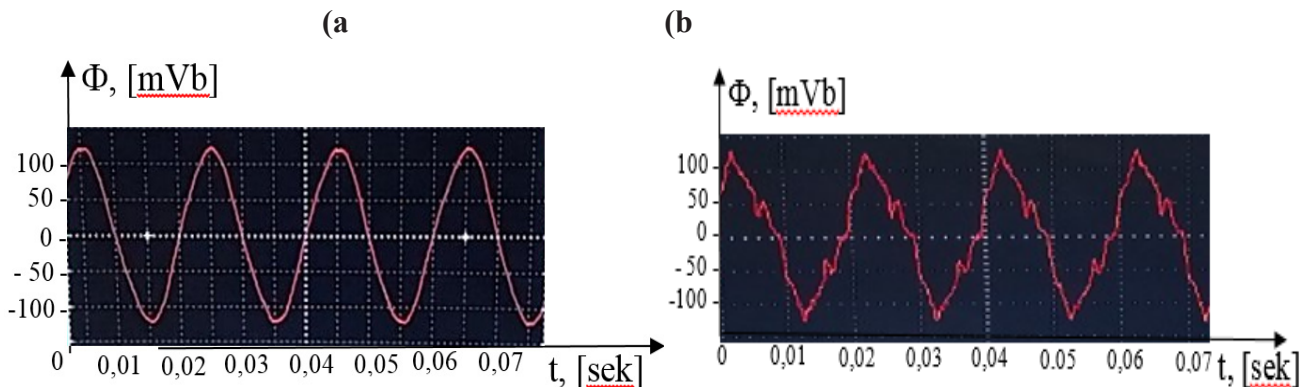
Tajriba turi	Havo oralig'idagi magnit maydoni amplituda qiymati	Matlab modeli bilan tadqiqot obyektida olingan natijalarning farqi
	mVb	
Tadqiqot obyektida olingan tashqi sochi magnit maydoni amplituda qiymati. (normal ish rejimida).	120	7,4 %
Matlab Simulink modelida olingan tashqi sochi magnit maydoni amplituda qiymati (normal ish rejimida).	111,2	
Tadqiqot obyektida olingan tashqi sochi magnit maydoni amplituda qiymati. (bir faza uzilganda).	120	6,3 %
Matlab Simulink modelida olingan tashqi sochi magnit maydoni amplituda qiymati (bir faza uzilgan holatda).	112,4	

4-rasm. Soz holatdagi (a) va ikkita faza uzilgan holatdagi (b) asinxron motorning tashqi sochilma magnit maydoni ossillogrammalari

4-b rasimga ko'ra, asinxron motor normal holatda ishlab turgan paytda ikki faza uzilganda, yaratilgan qurilmada chiqayotgan signal uziladi.

Ushbu ossillogramma orqali uch fazali asinxron motorga berilayotgan tokning ikkita fazasi uzilganligi haqida xulosa chiqarish mumkin.

5-rasm. Quvvati 0,75 kW bo'lgan asinxron motorning podshipnigi soz holatdagi (a) va nosoz holatdagi (b) tashqi sochilma magnit maydonning ossillogrammalari

5-b rasmlardagi ossillogrammadagi grafik shuni anglatadiki, podshipnikda nosozlik vujudga kelganda mashinaning tashqi sochilma magnit maydoni statik va dinamik eksentrisitetni keltirib chiqaradi.

Bunda eksentrisitet yuqori garmonikalarni yuzaga keltirib, magnit maydon ko'rinishini o'zgartiradi. Bu esa yaratilgan qurilma yordamida olingan tashqi magnit maydon ko'rinishiga asoslanib, podshipnikda nosozlik mavjudligini diagnostika qilish imkonini beradi.

Mazkur usulda tashqi sochilma magnit maydon o'lchanganda, ossillogrammadan olingan amplituda qiymati nisbatan kichik bo'ladi. Olib borilgan tadqiqotlar natijalari hamda yuqoridagi 4-b rasm ossillogrammasiga ko'ra, tashqi sochilma magnit maydonni o'lchash orqali asinxron motor podshipnigi holatini diagnostika qilishda shuni inobatga olish zarurki, podshipnigi ishdan chiqqan motorlarda olingan sinusoidaning absissa o'qiga yaqin qismida buzilish kuzatiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki:

klassik modellar nazariy asos beradi, biroq tashqi maydonni to'liq aks ettirmaydi;

FEM usullari yuqori aniqlikka ega, ammo hisoblash jihatidan murakkab;

sensorli diagnostika amaliyotda samarali, lekin shovqinlarga sezgir;

sun'iy intellekt (AI) usullari istiqbolli, ammo hali to'liq rivojlanmagan.

Shu sababli, eng istiqbolli yo'nalish — tashqi sochilma magnit maydonni o'lchashga asoslangan gibriddiagnostika tizimlarini ishlab chiqish hisoblanadi.

Asinxron motorlarda tashqi sochilma magnit maydonni o'lchash asosida diagnostika qilish yuqori samarali usul hisoblanadi. Ushbu usulni sanoat monitoring tizimlarida qo'llash motor ishonchligini oshiradi va ta'mir xarajatlarini kamaytiradi.

MAVZU BO'YICHA TAKLIFLAR

1. O'lchash tizimini takomillashtirish. Tashqi sochilma magnit maydonni o'lchash uchun Hall effektiga asoslangan sensorlar bilan bir qatorda magnitarezistiv (AMR/GMR) sensorlarni qo'llagan holda gibriddiagnostika yaratish taklif etiladi. Sensorlarni motor korpusi atrofida optimal joylashtirish (multi-point placement) orqali signal aniqligini oshirish mumkin. Shovqin ta'sirini kamaytirish uchun differensial o'lchash sxemasini joriy etish maqsadga muvofiq.

2. Signalni qayta ishlash algoritmlarini takomillashtirish. An'anaviy Fast Fourier Transform (FFT) bilan birga Wavelet transform (WT) qo'llash orqali vaqt–chastota tahlilini yaxshilash mumkin. Shovqinli muhitda ishlash uchun adaptiv filtrlash (LMS, Kalman filter) algoritmlarini qo'llash tavsiya etiladi. Nosozliklarni aniqlashda energetik spektr xususiyatlari va garmonik indekslardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

3. Matematik modelni rivojlantirish. Tashqi sochilma magnit maydon uchun 3D FEM (Finite Element Method) modellarini qo'llash zarur. Maxwell tenglamalari asosida vektor potensial (A-formulirovka) orqali

aniq model ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Modelga temperatura va vibratsiya ta'sirini qo'shgan holda multiphysics model yaratish tavsiya etiladi.

4. Diagnostika algoritmini intellektuallashtirish. Olingan signallar asosida neyron tarmoqlar (ANN, CNN) orqali nosozlik turlarini avtomatik klassifikatsiya qilish mumkin. Machine learning usullari yordamida rotor va stator defektlarini ajratish hamda gibrid FEM + AI model yaratish orqali aniqlik va tezlikni oshirish mumkin.

5. Amaliy tizim (real-time monitoring) yaratish. Asinxron motorlar uchun onlayn monitoring tizimini ishlab chiqish zarur. Sensor → mikrokontroller → IoT platforma zanjiri asosida ma'lumotlarni real vaqt rejimida uzatish hamda SCADA tizimlari bilan integratsiya qilish tavsiya etiladi.

6. Eksperimental tadqiqotlar. Laboratoriya sharoitida turli nosozlik holatlarini (rotor uzilishi, eksentrisitet, podshipnik defekti) modellashtirish lozim. Magnit maydon signallarini eksperimental va model natijalari bilan solishtirish hamda sensor joylashuvi ta'sirini alohida tahlil qilish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Paul C. Krause, Oleg Wasynczuk, Scott D. Sudhoff, Steven D. Pekarek. Analysis of Electric Machinery and Drive Systems. — Hoboken: Wiley-IEEE Press, 2013. — 659 p.
2. A. E. Fitzgerald, Charles Kingsley Jr., Stephen D. Umans. Electric Machinery. — New York: McGraw-Hill, 2003. — 700 p.
3. Matthew N. O. Sadiku. Elements of Electromagnetics. — Oxford: Oxford University Press, 2014. — 896 p.
4. K. J. Binns, P. J. Lawrenson. Analysis and Computation of Electric and Magnetic Field Problems. — Oxford: Pergamon Press, 1973. — 350 p.
5. Peter P. Silvester, Ronald L. Ferrari. Finite Elements for Electrical Engineers. — Cambridge: Cambridge University Press, 1996. — 480 p.
6. Ion Boldea, Syed A. Nasar. The Induction Machine Handbook. — Boca Raton: CRC Press, 2002. — 1000 p.
7. Steven J. Salon. Finite Element Analysis of Electrical Machines. — Boston: Springer, 1995. — 300 p.
8. Martin Amrhein, Philip T. Krein. Induction machine modeling approach based on 3-D magnetic equivalent circuit framework // IEEE Transactions on Energy Conversion. — 2010. — Vol. 25, No. 2. — P. 339–347. — DOI: 10.1109/TEC.2010.2046998.
9. Jean Le Besnerais et al. Multiphysics modeling of PWM-fed induction machines // IEEE Transactions on Industrial Electronics. — 2010. — Vol. 57, No. 4. — P. 1279–1287. — DOI: 10.1109/TIE.2009.2029526.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100